

pistes per seguir i escutar. En definitiva, *La política en la maleta* és una obra que ofereix una perspectiva general de l'activitat política i sindical catalana a l'exili. Com és natural en els treballs breus i de divulgació, hi ha aspectes que queden poc desenvolupats i hom trobarà a faltar referències a algunes obres recents, com les de Josep Calvet, Gabriel Jackson o Pelai Pagès si bé la bibliografia final dóna prou elements per als lectors que vulguin aprofundir la qüestió.

Jordi Rubió Coromina
GRANMA – Universitat de Barcelona

Xavier Casals, *La Transición española. El voto ignorado de las armas*, Pasado & Presente, Barcelona, 2016, pp. 791.

Que la Transició no va ser una festa, com durant un temps se'ns va voler fer creure, ja fa bastants anys que se sabia. Però demostrar que la violència política fou un fenomen tan present com per considerar-la determinant en el desenvolupament dels esdeveniments, ha costat anys de treball per part d'un reduït però valent grup d'investigadors, entre els qui Xavier Casals (Barcelona, 1963) mereix, per mèrits propis, un lloc destacat. Professora la Universitat Ramon Llull i autor de textos imprescindibles sobre l'extrema dreta a Catalunya i Espanya i l'ascens dels populismes, en aquesta obra aconsegueix condensar en 600 pàgines molt ben aprofitades tots els atemptats, grups armats de signe divers, escamots para-estats i trames negres que van tenir lloc a Espanya entre la mort de l'Almirall Carrero Blanco i l'intent de cop d'Estat del 23-F. Una dècada escassa que, segons l'autor, fa olor de pólvora cremada del primer a l'últim dia.

Casals no és el primer en atrevir-se a analitzar la cara més fosca del trànsit de la

dictadura a la democràcia. Aquest calvari d'arxius tancats a pany i forrellat, testimonis esquerps i sensibilitats a flor de pell ja ha estat explorat anteriorment per periodistes juristes, politòlegs i historiadors amb resultats diversos. Des dels reportatges de Xavier Vinaderal rigorós estudi de Sophie Baby –probablement el millor de tots fins ara–, passant per les obres de Mariano Sánchez Soler, Alfredo Grimaldos o Paloma Aguilar i Ignacio Sánchez Cuenca, per esmentar només uns quants. *El voto ignorado de las armas* pren el millor de cadascuna de les disciplines que s'han atrevit amb aquest assumpte –de les que el propi llibre en dona compte al seu detallat i voluminós apartat de fonts–, però supera amb escreix totes les obres anteriors en quant abast i profunditat d'anàlisi. I no perquè hagi pogut accedir a informació confidencial fins al dia d'avui –aquest obstacle continua, malauradament, essent infranquejable, tot i que, com apuntarem més endavant, Casals aconsegueix a través de camins alternatius transitar per zones d'ombra–, sinó, sobretot, perquè ha estat capaç de compilar, sintetitzar i interpretar centenars, milers de dades, narracions, testimonis i hipòtesis, molts d'ells confusos, molts altres contradictoris entre sí, els quals un cop processats amb el rigor i la meticulositat que caracteritza el seu treball, ens aporten una visió nova i suggerent de la Transició.

Al ordenar cronològica, temàtica i geogràficament els principals focus de conflicte, entre el fum de les pistoles s'entreveuen les línies explicatives que condueixen a la gran tesi de l'obra: la violència política no va desestabilitzar el procés de transició de la dictadura a la democràcia, sinó tot el contrari, va ajudar a la seva consolidació. Les accions armades van provocar la desafecció de la majoria de la població en vers la ideologia i les sigles que la recolzaven, el que va

enfortir les posicions centristes, moderades, que van esdevenir hegemòniques. L'autor sosté que la violència terrorista d'extrema esquerra i d'extrema dreta no van obeir a una "estratègia de tensió" amb la finalitat de fer descarrillar el procés, més aviat es van neutralitzar mútuament, configurant el que anomena un "equilibri del terror". Si aquest equilibri obeïa a un pla predeterminat –dubte que gravitava en el moment de començar a donar forma a l'estudi, bastants anys enrere–, avui Casals té clar que no es pot parlar de mans negres, en sentit "conspiranoic", però tampoc creure en la complerta espontaneïtat de determinats actors.

Una obra de tanta envergadura com aquesta, presenta, forçosament, un cert aspecte de calaix de sastre on s'encabeixen elements i protagonistes molt dispars entre sí, amb l'únic denominador comú de l'ús de la violència amb finalitats polítiques. Aquesta *melange* queda ben resolta però, en la distribució en tres grans parts, que podrien funcionar sense gaires problemes com a monografies independents.

La primera gira entorn de la mort de Carrero a mans d'ETA, les teories sobre la implicació d'altres organitzacions i les conseqüències del magnicidi (incloses unes suggerents hipòtesis contrafactuals sobre el paper que Carrero hagués pogut jugar en la Transició de no haver-se produït l'atemptat). La creació dels serveis secrets del franquisme i la seva implicació en la lluita contra la subversió, tant de forma legal, com a través de grups clandestins, i l'aparició de diverses organitzacions armades d'esquerres (FAC, MIL, FRAP, GRAPO i MPAIAC) completen aquest panorama sobre l'amenaça i l'ús de la força en el marc de la crisi final del franquisme. Per rematar aquest bloc, un breu però imprescindible epíleg sobre el paper de la Policia ens endinsa en la més fosca de les clavegue-

res de l'Estat, avançant una de les tesis més sòlides de l'obra: la connivència i implicació d'agents de l'ordre en molts dels atacs contra la democràcia que es van produir aquells anys.

La segona part, i la més extensa, compren els anys centrals de la Transició (1976–1980) i és, en sí mateixa, tan densa en episodis tan diferents que costa trobar un lligam entre els seus capítols a banda de la cronologia. Un escull que Casals supera amb nota al proposar una estructuració de la violència armada, sobretot a partir de 1977, en quatre grans escenaris. Madrid, com a feu de l'ultradreta, "caixa de ressonància" dels crims del GRAPO i centre dels complots militars, que no comencen amb l'"Operación Galaxia" del 1978, sinó molt abans, i acabaran cristal·litzant en el 23-F, del que Casals s'ocupa extensament en la part final del llibre. El País Basc, on les accions d'ETA van esdevenir un dels acceleradors del colpisme militar. Barcelona, per la triple combinació d'elements d'ultradreta, independentistes i llibertaris. I, segurament el menys conegut, les Illes Canàries, on més que a les accions armades del MPAIAC, la tensió va estar lligada a les pressions internacionals que va exercir Algèria –país protector dels independentistes guanxes– sobre el govern espanyol.

En aquests capítols es tracten atemptats i complots prou coneguts, com els fets de Montejurra, la matança del advocats d'Atocha o el Cas Scala, juntament amb d'altres als quals els estudis sobre la Transició han parat molta menys atenció o cap ni una, com l'"Operación Bienvenida" per assassinar Enrique Tierno Galván o la relació entre el grup independentista ÈPOCA i el Mossad. Casals no sols desxifra la sopa de lletres de les organitzacions i els col·lectius més extrems (a dreta i esquerra de l'arc ideològic), sinó que els posa en relació a l'acció estatal

—subratllant les vinculacions amb la Policia, Guàrdia Civil i l'Exèrcit— i fins i tot explora les seves vinculacions amb organitzacions i ens internacionals. Poc importa, a efectes de l'elevat nivell de detall que aporta, si es tractava d'una sòlida organització armada, com ETA, o d'un grup juvenil amb ínfules de notorietat i vocació de força de xoc, com la Juventud Española en Pie. Si va jugar un paper, per marginal que fos, en la configuració del clima de violència durant la Transició, Casals l'analitza. I ho fa suplint la impossibilitat d'accedir als arxius amb un coneixement enciclopèdic de les fonts periodístiques i la literatura generada per les pròpies organitzacions, així com a partir dels testimonis dels seus integrants. Tot reconeixent, amb honestedat, que moltes de les afirmacions que provenen d'aquests no poden ser contrastades i doncs no passen de la categoria de mereshipòtesis. Algunes, s'ha de dir, força inversemblants.

Si fins aquí el llibre ja té prou solidesa i coherència interna com per donar-ho per conclòs, Casals, encara hi afegeix una última part, més succinta, per explicar un dels efectes més visibles dels anys de plom: la reacció política i castrense, o el que és el mateix, els intents de cop d'Estat. En plural. La temptació de donar un “cop de timó” per corregir la deriva erràtica del darrer govern Suárez i redreçar una situació política en plena crisi a través de l'anomenada “Solución Armada”, en referència al general que havia d'emular a De Gaulle, d'una banda. I el cop militar dur, “a la turca”, que acabaria liderant el Tinent General de la Guàrdia Civil Antonio Tejero, d'una altra. D'aquesta manera Casals acaba de donar forma a una de les tesis del llibre: la importància d'un “partit armat”, en sentit figurat, format tant per les organitzacions i grups diversos analitzats en pàgines precedents com pels militars colpistes. Dos pols antagònics —amb

paper predominant d'ETA entre els primers— que des del judici de Burgos (1970) interactuaven alimentant l'espiral de tensió.

Finalment, entre d'altres conclusions ja explicades, Casals referma el fracàs dels promotors de la violència en forma de rebuig social i l'arraconament majoritari de les seves idees (carlisme, socialisme de base insurreccionalista, anarquisme, neofeixisme...), però en canvi destaca el fet que la Constitució els tingui en compte de diverses formes: bé preveient mesures d'excepció per fer-los front (art. 55.2), bé atorgant privilegis a les comunitats més conflictives (Euskadi i Navarra, per un costat, i Canàries). Tot i que el pol del “partit armat” que més va condicionar la Carta Magna va ser l'exèrcit (arts. 2, 8.1, 62.h), com ja se sabia, però no està de més recordar.

Hagués arrodonit encara més l'obra una cronologia sintètica o una taula-resum amb totes les accions armades —consumades i temptatives— de les que l'autor fa esment, ja que és fàcil perdre's en aquest núvol de fum i metralla. I tampoc no estaria gens malament que en cas que —com desitgem que succeeixi— es produeixin futures reimpresions del llibre, l'autor incorporés algunes de les conclusions de l'estudi coetani signat per Gonzalo Wilhelmi: *Romper el consenso. La izquierda radical en la transición española, 1975-1982* (Madrid, Siglo XXI, 2016), ja que ajudarien a matisar i enriquir les seves tesis. Especialment pel que fa al fracàs de certes ideologies polítiques, no sols desacreditades per l'ús de la violència de grups minoritaris, sinó també —o especialment— per una combinació de coaccions estatals —policials i electorals—, sectarisme dels seus líders i manca de capacitat de mobilització dels seus potencials seguidors. En tot cas, a hores d'ara, *La Transición española. El voto ignorado de las armas* és un llibre de referència obligada. I ho seguirà sent, com a mínim,

fins que no es produeixi la tantes vegades reclamada desclassificació dels arxius estatals que tracten aspectes tan sensibles, però tan foscos avui dia, com els serveis secrets o el paper de la corona durant el 23-F.

César Lorenzo
Doctor en Història per la UB

Marc Andreu Acebal, *Barris, veïns i democràcia. El moviment ciutadà i la reconstrucció de Barcelona*, L'Avenç, Barcelona, 2016, 510 pp.

L'estudi que ressenyem s'insereix en el marc d'una historiografia que ja des de fa anys segueix emfatitzant el paper jugat per aquestes associacions sobre les quals, però, sempre cal seguir aprofundint des de camp de la recerca històrica a partir de diferents angles, interrogants i espais. De fet, el moviment veïnal, en les seves diferents expressions locals, ha estat des de fa pocs anys un objecte particularment atès per la historiografia catalana –tot i que també de l'espanyola– dedicada a l'etapa final de la dictadura i la transició a la democràcia a Espanya. Ens referim als diferents treballs publicats o presentats recentment, com ara el coordinat per Carme Molinero i Pere Ysàs, *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició* (2010) o bé les tesis doctorals del Iván Bordetas (2012), d'original però llarguíssim títol, sobre anàlisi del sorgiment i trajectòria del moviment veïnal en l'Espanya del tardofranquisme i el procés de canvi polític, i de José Miguel Cuesta (2014), molt més acotada, sobre el moviment veïnal al Barcelonès Nord. Aquest conjunt de recerques ha esperonat en bona mesura la reno-

vació de la història social, cultural i política d'aquest període.

L'autor del llibre “Barris, veïns i democràcia” és Marc Andreu Acebal (Barcelona, 1973), historiador i periodista la trajectòria del qual s'ha caracteritzat per estar interessat en explorar la relació entre política, cultura i ciutat. Sempre amb un peu en cada professió, ha estat capaç de combinar el seu interès per la difusió històrica i la recerca: codirigeix la revista *Carret*, portaveu de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB), forma part de l'equip del projecte cooperatiu d'informació *Crític* i col·labora de manera habitual a diaris com *Diario.es* y *El País*, a més de haver publicat en revistes especialitzades com *L'Avenç*, *Sègle XX* i *Sàpiens*. En el terreny de la investigació històrica està vinculat a la universitat, doncs ha estat també col·laborador del Grup de Recerca i Anàlisi del Món Actual de la Universitat de Barcelona.

En la seva tasca investigadora, el seu principal objecte d'estudi són els barris, els moviments socials urbans i, concretament, aquells arrelats a la ciutat Barcelona durant la “Transició” a Catalunya. La seva tesi, que porta per títol “*El moviment ciutadà i la transició a Barcelona: la FAVB (1972-1986)*” (2015), és el nucli original del llibre que ressenyem. Aquesta obra que ha estat premiada el 2016 amb l'Agustí Duran i Sanpere d'Història de Barcelona. A més, M. Andreu ha participat en nombroses publicacions, algunes de les quals ens serveixen també per trobar part de les arrels del llibre que aquí ens ocupa, per exemple, en la seva col·laboració amb el periodista ja desaparegut Josep Maria Huertas Clavería “*Barcelona en lluita: el moviment urbà 1965 – 1996*” (1996). També recentment ha publicat la recopilació d'una sèrie llarga d'articles titulada “*Les ciutats invisibles. Viatge a la Catalunya metropolitana*” (2016), on es